

РЕЦЕНЗИЯ

от

Член-кореспондент на БАН проф. д.а.н. арх. АТАНАС КОВАЧЕВ

Ръководител катедра „Архитектура и урбанистика”,
при Варненски свободен университет «Черноризец Храбър», Варна

Ръководител Отдел „Инфраструктурни проекти” при
Лесотехнически университет, София

ОТНОСНО:

Дисертационния труд на арх. БОРЯНА НОЖАРОВА за получаване на образователна и научна степен „Доктор” по научна специалност (Докторска програма) „Архитектура на сгради, съоръжения, конструкции и детайли“, професионално направление 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, катедра „Архитектура и урбанистика”, Архитектурен факултет, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“ (ВСУ „Черноризец Храбър“).

Рецензията е представена в качеството ми на:

- **член на Научното жури**, назначено със Заповед № 355 от 11.06.2024 г. на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър“, на основание на чл. 4, ал. 2 от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 2 от Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ и научна степен „Доктор на науките“ във ВСУ „Черноризец Храбър“.
- **рецензент** по конкурса с решение на Научното жури от първото му заседание.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд на арх. БОРЯНА НОЖАРОВА за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ е на тема: „**АРХИТЕКТУРНА ИДЕНТИЧНОСТ НА МЛАДЕЖКИТЕ КУЛТУРНИ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ – ПРОСТРАНСТВА ЗА ЛИЧНОСТНО РАЗВИТИЕ**“ в Професионално направление: 5.7. Архитектура, строителство и геодезия, по научна специалност (Докторска прог-

рама) „Архитектура на сгради, съоръжения, конструкции и детайли“. Авторът на труда е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Архитектура и урбанистика“ при Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Трудът е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Архитектура и урбанистика“ при Архитектурен факултет на ВСУ „Черноризец Храбър“. Дисертационният труд е с обем от 201 страници и се състои от Въведение, изложение в четири Глави, Заключение, Списък с използвана литература и 7 приложения. Съдържанието на всяка от главите включва отделни параграфи - в края на всяка глава са направени изводи.

Основният текст съдържа 73 фигури и 17 таблици. Списъкът на използваните литературни източници се състои от 63 български заглавия, 52 чуждозични заглавия, както и 37 интернет източници.

ВЪВЕДЕНИЕТО разглежда: Актуалност и значимост на темата; Обект и предмет на изследването; Изследователски проблем; Авторова теза; Цели и задачи на изследването; Времеви и териториален обхват; Методология на изследването; Терминологичен речник и използвани съкращения.

АКТУАЛНОСТТА НА ТРУДА се обуславя от липсата на съвременно проучване и систематизиране на младежките центрове в България. Основните научни изследвания и публикации за архитектурата на младежките културни центрове в България са направени през втората половина на ХХ век. Настъпилите политически и социални промени, както и проведените образователни реформи през последните десет години, са причина за преосмисляне на младежкото обслужване и неговите структури за свободно време.

Значимостта на труда се изразява в систематизирано историческо проучване по темата и количествени изследвания за актуалното състояние на материално-техническата база на младежкото обслужване в България. В рамките на проучването са проследени актуални и съвременни примери от Европа (86 бр.) и България (82 бр.), на базата на които са направени съпоставки и обобщения за архитектурната идентичност на младежките центрове.

ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ са младежките пространства за свободно време в областта на културата и изкуството. Акцентът е поставен върху контекста на тяхното предназначение за неформална социална комуникация и личностно развитие на младежта: история, развитие и тенденции в съвременното проектиране в Европа и България.

ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ са процесите на трансформация и развитие в архитектурата на младежките центрове, отнасящи се както до структурата и функционална организация, така и до социално-културните аспекти при изграждането им.

ЦЕЛТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО е да се проследи развитието на архитектурната идентичност на младежките центрове в България, тяхната съвременна класификация, същност и предназначение.

За постигане на целта в дисертационния труд са поставени следните основни изследователски **ЗАДАЧИ**:

- проучване и систематизиране на съществуващата информация за същността, структурата и пространствените характеристики на младежките културни центрове;
- изследване, проучване и определяне класификацията на младежките културни центрове;
- графично илюстриране на съществуващата структура и мащаб на националната мрежа на младежките културните центрове;
- определяне и проследяване на нематериалните и физическите характеристики, които определят архитектурната идентичност на младежките културни центрове;
- изследване и анализиране във функционално-планово отношение конкретния вид сгради, пространствата и тяхното предназначение;
- проследяване и изследване на подходите и моделите за изграждане на младежките центрове и тяхната мрежа.

ПОДХОД И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ. За постигане на основната изследователска цел и решаването на поставените задачи, в дисертационния труд е използван комплексен подход, който проследява три основни пласта: история, настояще и бъдещо развитие на младежките центрове. Методическите аспекти се определят на база на съпоставяне и сравнение на съществуваща европейска и българска архитектурна практика. За определянето на архитектурната идентичност авторът поставя по широка рамка, в която се разглеждат и съпоставят нейната материална и нематериална същност. Проследявайки историческите събития и обществени явления - катализатор за промяна на идентичността, се разглеждат физическите трансформации, които са първичен белег на идентичността. Потърсени са връзки и с периферни за архитектурата

социални области като социология, психология и културология. Изведен е терминологичен речник и използвани съкращения за тяхната специфика.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД – състои се от **ВЪВЕДЕНИЕ**, **ЧЕТИРИ ГЛАВИ** и **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**.

ПЪРВА ГЛАВА прави тематичен обзор на появата и развитието на младежките сдружения през ХХ век, като проявленията на младежката култура са проследени до наши дни.

Отчетени са:

- Същността и значението на младежките пространства;
- Ролята на нормативните документи, политики и регулации в развитието на младежта и нейните пространства;
- Стратегическите документи за развитие на младежта в България;
- Нормативи и изисквания за проектиране на младежки центрове в България.

ВТОРА ГЛАВА е посветена на проучване на практиката и моделите в развитието на младежките центрове в Европа.

Изяснени са:

- Развитието и структурата на младежките центрове в Европа;
- Съвременните тенденции в архитектурата на младежките центрове в Европа;
- Направени са изследване и анализ на примери от практиката в Европа.

ТРЕТА ГЛАВА проследява българската история и действителност, свързана с темата – младежка култура. Посветена е на теорията и моделите в развитието на архитектурата на младежките центрове в България.

Изследвани и анализирани са:

- Теоретичните основи на младежките културни центрове;
- Развитието и структурата на младежките центрове в България;
- Теоретично-приложните показатели и принципи в проектирането;
- Градоустройствените изисквания и ситуационни принципи;
- Функционалните групи;
- Планировъчните и композиционни принципи;
- Архитектурният образ и формообразуване.

ЧЕТВЪРТАТА ГЛАВА представя Младежките центрове в България като пространства за личностно развитие.

На база информацията и изводите от предходните глави са изведени заключителните изводи и приноси моменти в следната структура:

- Младежкото обслужване и развитие в България;
- Концепцията за развитие на младежки пространства;
- Архитектурната идентичност на младежките центрове.

Изследването се основава на селектирания значителен брой младежки центрове в България и чужбина, с повече или по-малко специфика при използването и характера на дейностите. След всяка глава са представени **обобщени изводи**, синтезиращи разкритата информация, направените наблюдения, анализи, таблични интерпретации и модели.

В **ЗАКЛЮЧЕНИЕТО** е обобщено постигнатото в дисертационния труд и са представени основните изводи и приноси от проучването по темата. Прилагането на емпирични методи за натрупване на доказателствен материал, свидетелстват за добрата професионална подготовка на арх. Боряна Ножарова. Постигнатите резултати от автора са добре структурирани, представени умело графично, с оформена богата палитра от интерпретации и инфографики. Дисертационният труд завършва с библиография на използваните информационни български и чуждоезични източници, интернет източници, фигури, таблици и приложения.

ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД. Трудът представлява комплексно изследване за младежките културни центрове в България. В рамките на тази базова характеристика могат да се обобщят следните приноси:

- Систематизирана е съществуващата информация за запълване и актуализиране на теоретичната литература в областта на архитектурата, отнасяща се до конкретиката, същността, функционалната организация и пространствени характеристики на младежките културни центрове;
- Предложена е съвременна класификация на младежките културни центрове, която дава възможност за бъдещото им изследване, развитие и приложение в практиката;
- Илюстрирана е графично материално-техническата база на младежките центрове и домове на национално ниво;

- Определени са основните нематериални и физически фактори за архитектурната идентичност на младежките културни центрове;
- Направена е авторова интерпретация за графично изобразяване на системата за младежко обслужване (триизмерен модел), който спомага за визуално дефиниране на взаимодействието между отделните елементи в нея, определяйки тяхната идентичност в различните измерения.

ПРИЛОЖИМОСТ НА РЕЗУЛТАТИТЕ. Трудът представя систематизирана информация за трансформацията на младежките центрове в България. Основна част в дисертацията е синтезът на графична и количествена база данни свързан с типологията на сградите за младежки дейности.

ПОТЕНЦИАЛНИ ПОТРЕБИТЕЛИ. Трудът има теоретична и практико-приложна насоченост. Резултатите са съпроводени с авторски модели, схеми, инфографики и предложения, направени на базата на изведени след обстоен анализ, изводи и заключения. Потребители на синтезираните изводи, теоретични модели и схеми, могат да са изследователи и специалисти, който имат отношение към създаването, проектирането и изграждането на младежки центрове. Изследването представлява интерес и може да бъде полезно за:

- Преподаватели по дисциплината „Обществени сгради и комплекси“;
- Студенти, докторанти и специализанти в областта на обществените сгради;
- Специалисти от други области: историци, социолози, културолози, интересувани се от физическите фактори за идентичността на младежките пространства;
- Публичния сектор: практикуващи проектантите, НПО организации и общински администрации.

В методологично отношение анализите и изводите са приложими в работата със студенти и разработването на курсови проекти в направление „Обществени сгради“ в областта на културата. Резултатите от проучванията, изведените принципи и авторски матрици за анализ, са използвани от автора като ръководител на дипломни и курсови проекти в катедра „Архитектура и урбанистика“ на Архитектурния факултет във ВСУ „Черноризец Храбър“.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ. Младежта е най-бързо изменящата се обществена група във времето, което предполага изключителна динамика в ней-

ните пространства, архитектурни форми, култура и изследвания. В това отношение темата и същността на дисертационния труд оставя възможност за развитие на възгледите за младежките пространства.

При бъдещи изследвания трудът може да служи като база за проучване по следните въпроси:

- Социални измерения и семантична организация на младежките пространства;
- Развитие на младежките културни центрове в локална мрежа на местно ниво;
- Определяне на нови нормативни изисквания и стандарти за функционално-плановата организация на младежките културни центрове и др.

ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ по дисертационния труд.

Публикациите на автора са четири. Всички са разработени самостоятелно. Една е на английски език и три са на български език. Две са включени в Сборници с Доклади от Международни научни конференции и две са публикувани в е-Journal VFU на ВСУ „Черноризец Храбър“. Всички са публикувани в периода 2023 – 2024 г. Те са свързани с темата на дисертационния труд и отразяват части от изследването.

Публикациите са:

1. Nozharova, B. (2023) Bulgarian practice and experience in design development of youth centres. In Book of proceedings, Volume 2, from The International Conference Synergy of Architecture & Civil Engineering SINARG 2023; Nish, Serbia, September 14-16, 2023, pp 1044-1052; ISBN 978-86-88601-81-8; ISBN 978-86-88601-82-5 (for publishing issue).

2. Ножарова, Б. (2023) Трансформация на обществено - културните младежки центрове в България. Сборник с Доклади на Международна научна конференция по „Архитектура и Строителство“, ArCivE,2023. Варна, 03 юни 2023. Варна, ВСУ "Черноризец Храбър", ISSN 2535-0781 proceedings Vol. 4 стр. 114-123.

3. Ножарова, Б. (2024) Фактори за пространствена организация на младежките културни центрове; е-Journal VFU, бр. 21, Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2024, стр. 425-444, ISSN 1313-7514

4. Ножарова, Б. (2024) Национална мрежа на младежките културни центрове в България / емпирично изследване /; е-Journal VFU, бр. 21, Варна: ВСУ „Черноризец Храбър“, 2024, стр. 444-464, ISSN 1313-7514.

АВТОРЕФЕРАТ. Композиран е съгласно изискванията и отразява основните части от дисертацията, с което се дава възможност да се очертаят постигнатите аналитични, теоретични и практически приноси, които приемам.

ПРЕПОРЪКИ.

1. Препоръчвам дисертационния труд да бъде **издаден като самостоятелна монография** на български, а по възможност и на чужд език, като приносите се разделят по възможност на научно-теоретични и научно-практически.

2. Независимо от необходимия и достатъчен в количествено и качествено отношение брой на публикациите за една дисертация за получаване на образователна и научна степен „Доктор”, към арх. БОРЯНА НОЖАРОВА имам препоръка да продължи в бъдеще публикационната си дейност, като разработи и публикува **научни студии и статии по темата на дисертационния труд у нас и – особено в чужбина в реферирани и индексирани в световни бази данни архитектурни издания**, което ще даде възможност за международно цитиране на нейните изследвания, изводи и предложения, и ще я утвърди като учен с позиции в областта, в която работи.

ЛИЧНИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ. Познавам арх. Боряна Ножарова като преподавател и учен-изследовател в катедра „Архитектура и урбанистика” на Архитектурния факултет на ВСУ „Черноризец Хрбър”. Следя с интерес нейното научно развитие. Считаю, че тя е млад учен със защитими позиции на научния фронт. Извършвал съм научни изследвания съвместно с арх. Боряна Ножарова – разработихме и публикувахме в съавторство няколко научни статии в чуждестранни научни издания, положително приети от архитектурната колегия. Не мога да не отбележа факта, че тя има значителен брой цитирания в чуждестранни издания в световни мрежи – **82 цитирания и h-index – 4 към 04.07.2024 г.** Това са впечатляващи числа на фона на цитиранията на голяма част от българските учени - докторанти в областта на архитектурата у нас.

При общуване с арх. Боряна Ножарова откриваш човек с висока обща и професионална култура. Тя е пример за преподавател - педагог, който се радва на вниманието и уважението на студенти, докторанти и колеги. Смятам, че тя е подготвен и ерудиран учен с присъствие в научния живот на страната като автор и съвтор на значими научни публикации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният от докторанта арх. Боряна Ножарова дисертационен труд съответства на количествените и качествените критерии на чл. 27, ал. 2 от Правилника за приложение на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и чл. 47, ал. 2 от Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ на ВСУ „Черноризец Храбър“.

В съответствие с чл. 48, ал.1 от Наредба № 12 на ВСУ „Черноризец Храбър“ декларирам, че в дисертационния труд не съм установил използване на публикации и разработки на други автори, които не са цитирани в доктората.

Проучени са материали от разнообразни източници и различни автори по темата. Извлечена е сентенцията по темата и са формулирани и систематизирани обосновани и защитими изводи и предложения.

Направените в дисертационния труд приноси приемам.

Квалификацията на арх. БОРЯНА НОЖАРОВА и досегашната ѝ работа ми позволяват да направя извода, че е разработена качествена и полезна за теорията и практиката дисертация, а авторът показва с този труд, че може да анализира, диагностизира и синтезира проблеми, формулирайки изводи и предложения в разглежданата област.

Всичко гореизложено ми дава основание да приема дисертационния труд на арх. БОРЯНА НОЖАРОВА за самостоятелно разработен и завършен. Спазени са изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) (ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г. и последвали изменения и допълнения), Правилника към него и нормативните документи на ВСУ „Черноризец Храбър“ в тази област.

В качеството си на член на Научното жури и рецензент на дисертационния труд давам своя положителен вот „ЗА“ присъждане на образователна и научна степен „ДОКТОР“ на арх. БОРЯНА НОЖАРОВА.

.....
Член-кореспондент на БАН, проф. д.а.н. арх. АТАНАС КОВАЧЕВ

София - Варна,
05.07.2024 г.